

Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö

Över en sommar blir fjortonåringarna Erik och Edmund plötsligt vuxna. Eriks mamma är döende i cancer och pojkarna tillbringar några veckor på egen hand i sommarhuset Genesaret. Det blir en sommar då de upplever vad kärlek är, men också vad kärlek kan få för fruktansvärda följder.

Rekommenderad från åk 8

EN FILMHANDLEDNING
AV ANNA HEDELIUS

Handling

Vuxne Erik sitter på gamle vännens Edmunds begravning och tänker tillbaka på den sommar för fyrtio år sedan då de blev vänner. I handen har han ett brev från den döde.

Erik är 14 år den sommaren. Det är sextiotial och hans mamma ligger döende i cancer. Tillsammans med storebror Henry och klasskompisen Edmund ska han tillbringa sommaren i familjens stuga Genesaret i skogen.

Edmund och han har bara gått i samma klass ett år och känner knappt varandra när sommarplanerna smids av deras pappor. Men under de sista skolveckorna finner de varandra. Det är under dessa veckor den vackra Ewa Kaludis kommer som vikarie till klassen och alla pojkarna, som tycker hon liknar Hollywoodstjärnan Kim Novak, faller som käglor.

Erik och Edmund är förväntansfulla inför sommaren. När de anländer till Genesaret möter Henry, som har tagit ledigt från

sitt jobb som reporter på lokaltidningen för att skriva en roman. Till en början är sommaren som vilken ung pojksommar som helst. Erik och Edmund ror, badar, tjuvröker och åker till lant-handeln och handlar. En kväll cyklar de till Lackaparken, där det är dans. Där möter de Ewa Kaludis och hennes fästman, hand-bollslegenden Berra. Berra råkar under kvällen i slagsmål och de båda pojkarna cyklar hem, chockade av hans hänsynslösa stil. Henry är inte hemma när de kommer hem, men lite senare hör de honom från nedre våningen tillsammans med en tjej.

Några dagar senare visar det sig att flickan Henry umgås med är Ewa Kaludis. Hon kommer på moppe till Genesaret samma dag som Erik och Edmund på Henrys inrådan har byggt en brygga. Under natten smyger Erik och Edmund på Henry och Ewa när de älskar med varandra. Det är det vackraste de har sett och en väldigt upphetsande syn för två fjortonåringar. De runkar och slänger sig efteråt i sjön för svalka.

Men orosmolnen tornar upp sig över Genesaret. En dag kommer Ewa blåslagen till stugan, svårt misshandlad av fästmannen Berra. Då Henry åkt till apoteket får Erik och Ewa en stund för sig själva. Ewa ber Erik sätta sig mellan hennes ben och hon masserar hans axlar. Han är i sjunde himlen.

När Erik ligger på bryggan dyker Berra upp. Han frågar efter Henry, som inte är hemma. Erik säger att han ska vara hemma klockan tolv på natten. "Hälsa honom att jag kommer tillbaka i natt klockan ett" säger Berra.

På natten blir det oväder. Erik vaknar med ett ryck klockan ett då blixten slår ned i ett träd på en ö i sjön. Han märker att Edmund inte ligger i sin säng. På morgonen kommer originalet Lasse Snedtrut springande till stugan. Han har hittat något som han vill visa. Det är Berra som ligger död på marken invid sin bil – blödande från huvudet.

Det blir polisförhör. Pojkarna berättar varken om Ewas eller Berras besök i Genesaret. Erik berättar inte heller att han varit vaken om natten. När de blir uppsökta av en nyfiken reporter är de lika hemlighetsfulla. Trots det faller alla misstankar på Henry, som blir kallad till polisstationen.

Erik och Edmund besöker Ewa. Henry är häktad. Hon ber pojkarna hälsa att han inte ska oro sig för henne.

Eriks mamma dör. Erik och Edmund med familjer är samlade till begravning. Även poliskommissarie Lindström är där. Han beklagar sorgen med orden: "Du är lite för ung för att förlora en mor. Fast ni kanske är äldre än man kan tro, både du och din kamrat. Om du förstår vad jag menar".

En tid senare möts Ewa och Erik på gatan. Ewa frågar efter Henry, som nu bor i Göteborg efter att ha blivit släppt ur häktet i avsaknad av bevis. Hon ber Erik lämna honom ett brev. Och så frågar hon: "Var det du eller Edmund som dödade Bertil? Det måste ju ha varit någon av er". Erik svarar inte. Han ger Ewa en kyss och går.

Vuxne Erik har under filmens gång gjort en resa. Fortfarande klädd i svarta kläder efter begravningen av Edmund, har han återvänt till Genesaret, som nu är förfallet. Han gräver en grop i skogen och plockar fram en jordig slägga. Han hänger sin vita slips på flaggstången, tar med släggan därifrån och slänger den i sjön.

Det fruktansvärda

Blixten slår ned i ett träd på en ö redan i filmens inledning. Vi ser en slägga fara upp genom sjön, projicerat baklänges. Båda dessa händelser förebådar att något fruktansvärt ska hända. Vuxne Eriks berättarröst intygar det hela:

"Det har gått nästan fyrtio år nu. Det fruktansvärda. Om det som hände inte hade hänt skulle hela den där sommaren bara varit en av dessa somrar, vilken som helst. En höjdarsommar, som du tyckte om att kalla den."

Händelserna och orden skapar en spänning. Inom teatern sägs det att om man visar ett gevär på scenen måste det också avfyras innan föreställningen är slut. Så fungerar teaterns dramaturgi och så fungerar också filmens. I inledningen av *Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö* får vi se flera symboliska gevär, men vad som ska inträffa vet vi inte.

Tillräckligt hemskt är det förstås att Eriks mamma ligger på dödsbädden i cancer. I en av filmens tidiga scener besöker Erik och pappa Filip henne på sjukhuset. Erik har svårt att hantera tanken på att hon är sjuk och ska dö. Men inte minst släggan i vattnet förebådar något annat, något mer dramatiskt. Moderns död blir mycket riktigt ganska snart bara en bihistoria. Aningarna om vad som ska hända kryper på oss undan för undan under filmen.

Filmen är uppbyggd enligt en ganska klassisk dramaturgi. Ett bedrägligt lugn kryddas av en konflikt som skapar spänning. När konflikten når sin höjdpunkt kommer vändpunkten, efter vilken historien syftar till att nå ett återställande av lugnet, en upplösning.

Erik och Edmund ser fram emot sommaren i Genesaret. Trots Eriks tankar på döden har de en obekymrad inställning till livet. "Livet ska vara som för en fjärlig sommardag" säger brorsan Henry och det är något som de båda pojkarna fäster sig vid. Man ska inte krångla till det i onödan. De funderar lite lagom på livet och fantiserar om Ewa Kaludis.

Vid slagsmålet i Lackaparken börjar orosmolnen torna upp sig. Det är också efter detta besök som Edmund läser de senaste olycksbådande raderna som Henry har knackat ned på sin skrivmaskin:

"Kommer över honom bakifrån, plötsligt och genast på det rätta avståndet. Ett steg i gruset, inte mer än ett. Handen hårt knuten om skaftet. Så en kort, dödande sving. Ljudet som föds när stålet krossar skallbenet är stumt. En inversion av ljud som hörs för att det är tystare än tystnaden. Och när den tunga kroppen förenar sig med jorden, står sommarnatten tät och gåtfullt leende."

När Ewa Kaludis börjar besöka Genesaret kan man som publik börja ana vari det fruktansvärda består. Den dag då hon blåslagen dyker upp ger Edmund uttryck för saken:

"Jag har en känsla av att det kommer att gå åt helvete, eller hur?"

Nu har vi kommit till filmens vändpunkt och det blir uppenbart att livet inte alls är lika enkelt som för en fjärlig sommardag. När Berra dyker upp på bryggan blir det än värre förstås. Det fruktansvärda förstärks genom att ovädet bryter ut och naturligtvis av att Berra hittas död, mördad. Efter denna vändpunkt förvandlas den bekymmerslösa pojksommaren till en räcka av polisförhör. Men olikt en vanlig deckarhistoria får vi aldrig ett helt konkret svar på vem som slog ihjäl Berra. Och trots att det fruktansvärda inträffat går det egentligen inte åt helvete – åtminstone inte för filmens huvudpersoner. Den vuxne Erik minns denna sommar på sin resa från Edmunds begravning. Fyrtio år efter mordet söker han upp brottsplatsen och ställer saker tillrätta.

Många indicier i filmen pekar på att det var Edmund som slog ihjäl Berra. När Erik vaknar under mordnatten är Edmunds säng tom. Den vuxne Erik läser på sin tågresa ett brev, troligen från Edmund, som inför sin död slutligen ger honom information om

var släggan ligger nergrävd. Brevet bränner Erik upp tillsammans med Edmunds dödsruna samtidigt som han slänger släggan i sjön.

- Vi vet inte så mycket om vad som rör sig i Edmunds inre mer än att han haft en problematisk uppväxt med ständiga uppbrott, alkoholism, en pappa som misshandlat både honom och mamman. Vem är Edmund? Vad döljer sig bakom hans beteende? Vad är det i Edmunds bakgrund som kan ligga till grund för mordet?

- Vari ligger ”det fruktansvärda”? Mordet på Berra väcker frågor kring brott och straff utifrån moraliska perspektiv. Vad känner vi inför mordet på Berra? Var ligger våra/filmens sympatier, hos offret eller hos förövaren? Kan man rättfärdiga ett mord?

Tonåringens uppvaknande

Erik och Edmund är fjorton år. Denna sommar upptäcker de kärleken och sexualiteten. Från den stund Ewa Kaludis trippar in på arenan blir ingenting längre sig likt. ”Jag förstod plötsligt att det fanns en mening med livet” säger den unge Erik i en voice-over när han har sett henne för första gången. Som en hägrande skönhet dyker hon upp och bilden av henne kommer att förfölja båda pojkarna. Hon blir i mångt och mycket en projektion för deras drömmar och figurerar i ett flertal scener i filmen ofta just som denna drömda gestalt i ett skimmer av ljus med långt blond, böljande hår.

Efter att pojkarna har sett Ewa och Henry älska med varandra genom fönstret till sommarhuset säger voice-overn ”Så in i helvete vackert att jag förstod att jag aldrig mer i mitt ynkliga liv skulle få se någonting liknande. Aldrig någonsin. Det gjorde ont att vara fjorton år och veta att man upplevt det fullkomliga.”

Sexualiteten vaknar hos pojkarna. Och för Erik tyder en bild-

sekvens på att den för honom tycks ha sitt ursprung i en slags oedipal konflikt. Hans mor ska dö. I en drömsekvens ser vi Erik försvinna under vattnet. Där möter han bilden av den vackra Ewa/Kim Novak. Men bilden av henne förbyts snart till en bild av mamman, som han desperat ropar efter. Han är medveten om att den konkreta bindningen till modern snart ska brytas. Ersättningen blir för honom en sexuell drift till Ewa. Det är också som en slags modersgestalt Ewa fungerar i sin roll som lärare och som storebroderns flickvän. Men Erik är på väg att bli vuxen och därmed infinner sig också den manliga beskyddarinstinkten.

- Ewa Kaludis blir symbolen för pojkarnas längtan. Vilka är hennes huvudsakliga karaktärsdrag? Är pojkarnas bild av henne verklighetsförankrad? Hur ser fjortonåringens bild av kärlek ut? Vad är det som lockar med en betydligt äldre kvinna?

- Erik beskriver den smärta som följer med att han upplevt något så enastående vackert som älskogen mellan Ewa och Henry. Kärlek och smärta går ofta hand i hand, liksom lycka och svärta. Kan eleverna känna igen sig i Eriks insikter om att lycka och skönhet kan göra ont?

Rädslan för vuxenheten

Undan för undan kryper de ord och företeelser Erik helst vill undvika allt närmare på honom. Cancer-knulla-döden-kärlek – så lyder hans mantra. Orden representerar de rädslor han har, företeelser han helst inte vill tänka för mycket på. Men denna sommar stiftar han närmare bekantskap med innebörden av dessa ord.

Att börja omfatta världen utanför den egna sfären, att få insikter om vad livet handlar om – det hör vuxenheten till. Cancer-knulla-döden-kärlek är ord som Erik inte vill tänka på. Ändå vill han. Och han måste för att växa.

”Ja visst gör det ont när knoppar brister varför skulle annars våren tveka.”

Så skrev Karin Boye i en välkänd dikt.

Det gör ont att växa, att slå ut. Att bli vuxen är att våga se det mörka, att våga göra sig sårbar för sånt som känns. Det är en resa vi får göra genom hela livet.

- Tala om den resa Erik och Edmund gör genom filmen. I vilken bemärkelse har de blivit förändrade när sommaren är slut? Hur kommer det sig att Erik som vuxen tycks lägga så stor vikt vid just denna sommar?

Bröder i vått och torrt?

Erik är fjorton, brodern Henry betydligt äldre. Han är häftig, cool och betydligt mer världsvan än Erik och Edmund när det gäller kvinnor och sexualitet. Den här sommaren är han dessutom författare med existentiella funderingar. Allt detta gör honom ouppnåelig. I Genesaret är Henrys ord lag – småpojkar får hålla sig undan om han vill ta med sig flickor hem. Tecknet för detta är att han hänger en slips runt flaggstången.

Eriks och Henrys förhållande är knappast förtroligt. Henry kanske skulle kunna vara den bror som Erik vänder sig till med sina rädslor och tankar på cancer-knulla-kärlek-döden, men så nära kommer de aldrig varandra. Ändå finns det en slags värme och respekt dem emellan. På sitt tuffa och James Dean-artade sätt vill Henry vara en god förebild för Erik och Edmund. Han talar om livet och hur det ska vara ”som för en fjäril en sommar-dag” - och undrar om de inte är lite för unga för att cykla till Lackaparken på dans. Pojkarna å sin sida respekterar Henry och hans husregler. Och när han blir häktad för mordet på Berra skyddar de honom till varje pris.

- Finns i filmen några tecken på att bröderna försöker nå varandra, söka stöd i varandra? Visar Henry några svagheter? Lär sig Erik någonting om livet av Henry?
- Då vuxne Erik återvänder till Genesaret hänger han sin begravningslips runt flaggstången. Vad betyder denna handling?

Bok blir film

Filmen bygger på romanen *Kim Novak badade aldrig i Genesarets sjö* av Håkan Nesser. Den kom ut 1998. Det är en roman vars stämning bygger mycket på den språkliga stilen, som är drastisk, humoristisk och talspråklig.

På många sätt liknar filmen sin litterära förlaga. Bokens författare Håkan Nesser är också medmanusförfattare till filmen. Filmen berättas bland annat av två berättarröster – den äldre och den yngre Erik. Dessa textpartier är i stora drag hämtade direkt ur boken.

Men det finns också skillnader. Stämmingsmässigt är romanen betydligt fylligare än filmen. Boken bär också på ett helt annat vemod och tankestoff.

Men den mest påtagliga skillnaden är att boken har en vuxen fortsättning som inte filmen har. I bokens tredje avdelning får vi veta vad som hände då filmen slutar. Erik utbildar sig till gymnasielärare i historia och filosofi, gifter sig och får tre barn. Han tappar kontakten med Edmund och så småningom också med brodern Henry. Tjugotre år efter mordet bjuder han och hustrun på hustruns initiativ hem Edmund på kräftskiva. Kort därefter har de två gamla vännerna ett telefonsamtal där de utan att avslöja några sanningar berör vad som hände den natten. Kort därefter träffar Erik på Ewa Kaludis. De blir ett starkt möte, de älskar med varandra och han skiljer sig därefter från sin hustru för att leva med Ewa. Två månader innan mordet preskriberas blir han uppsökt av kommissarie Lindström, som för egen del skulle vilja lösa mordgåtan innan han går i pension. Erik har också ett sista möte med Edmund strax innan denne ska dö. De konstaterar att sommaren var en höjdsommar, trots det fruktansvärda som skedde. Romanens upplösning stämmer väl överens med boken. Erik kommer åter till Genesaret, gräver upp slägan och slänger den i en sjö.

Produktionsuppgifter

Sverige 2005

Producent: Waldemar Bergendahl

Manus: Håkan Nesser & Martin Asphaug

Regi: Martin Asphaug

Foto: Philip Øgaard

Klipp: Jan-Olof Svarvar

Musik: Stefan Nilsson

Scenografi: Eva Norén

Medverkande

Erik – Anton Lundqvist

Erik som vuxen – Johan H:son Kjellgren

Edmund – Jesper Adefelt

Henry – Jonas Karlsson

Ewa Kaludis – Helena af Sandeberg

Filip Wassman – Donald Högberg

Ellen Wassman – Chatarina Larsson

Kommissarie Lindström – Anders A. Rosendahl

Tekniska uppgifter

Speltid: 90 minuter

Format: Cinemascope

Ljud: DTS

Censur: Från 7 år

Svensk premiär: 23 september 2005

Distribution

Svensk Filmindustri, 169 86 Stockholm, tel 08-680 35 00, fax 08-680 37 04, www.sffilm.se